

מרדכי אבישי

היכל הכלים השבורים

דומה שדוד שחר נמנה על אותם סופרים הכותבים במשך כל חייהם יצירה אחת ויחידה, אף אם יש ליצירה זו חלקים רבים. יש קשר הדוק — קשר עלילתי, של אווירה ודמויות, של רעיונות ויסודות סמלניים — בין ספריו השונים. הרושם הוא לעתים כי שחר מספר כל העת סיפור אחד — בהמשכים, בוואריאציות ומתוך אספקט שים שונים.

ספריו נפגשים בנקודות מסוימות ונפרדים במישור אחר. כשם ש"כמה מסיפורי הקובץ", מגיד הע"תידות", שהופיע לפני שלוש שנים, נסבים על ציר של דמות משותפת כגון זו של הדוד קלמן וכשם שמוזכר כאן הדוד פיניק ו"ענין הצעת הנשואין הכושלת ל"עלמה סימון (ראה הספר "קיסר"), כן סובבים פרקי ספרו האחרון של שחר, "היכל הכלים השבורים" על דמות משותפת, גבריאל יונתן לוריא; גיבור זה הופיע ב"שפמו של האפיפיור", מסיפורי "מגיד העתידות", בגילגול שונה לגמרי. כטר"ז רודף נשים, שנזירה יפה, הדו"חה את חיזוריו, גורמת למפנה חד בחייו. לעומת זאת, אם למקרא "מגיד העתידות" יש לך הרגשה כי לא סיפורים נפרדים לפניך אלא פרקים של אותה יצירה עצמה, הרי "היכל הכלים השבורים" דומה יותר לקובץ של סיפורים מאשר לר"מאן.

גם המחבר עצמו אינו רואה בספר זה רומאן; כיוון, שקשה לשייכו לאחד הסוגים הספרותיים הקיימים, הוא מגדירו כסוג חדש, פרי המצאתו — "לוריאן". על שם גיבור

* הוצאת "ספרית פועלים".

הספר גבריאל לוריא. "היכל הכלים השבורים" מתוכנן כספר ראשון מתוך יצירה בת חמישה חלקים, בשם "המסע אל תוך ירושלים". ושוב — כב, מגיד העתידות" מבקש גם כאן דוד שחר להשיג מ"עין רציפות פנימית של הדברים, בניגוד גמור למיבנה הספר. כי לא רק המיבנה הסיפורי משתנה מדי פעם ותובע מן הקורא להתאים את עצמו לשינויים אלה. אין המספר דואג כלל וכלל לרציפות עלילתית, כאילו אינו יכול להשתתת לאורך זמן אצל סיפור מעשה או דמות מסוימת והיא מדלג מ"ענין לענין, בהטילו על הקורא את מאמץ העיקוב אחר דילוגים אלה, שלמראית-עין לפחות אין שולט בהם משטר וסדר. הוא מפסיק וקוטע דברים, כמו "שוכח" פה ו"שם את נקודות הקשר. כדי לשוב אליהן מאוחר יותר, כמאחורי מסך של ערפל דק, הנרקם מהשלכות הגותיות שונות ומשונות, בלתי צפויות.

"היכל הכלים השבורים" הוא ספר של אווירה והמעניין הוא שאווירה כמעט אחידה זו מושגת למרות זאת שרוחות שונות מנשבות בו: רוח של פיוט וליריות, של הומור וגרוטסקה, של מחשבה מופשטת. של נאטוראליזם וחקירה בנסתרות... ומעל כל אלה מרחפים געגועיו של המספר לעולם-של-אתמול בירושלים; ירושלים שלו. זו שבזכרונותיו ובחלומותיו, היא קריה מסתורית, עלופת-סוד, רחוקה וקרובה כאחת. אותה ישות ירושלמית ספוגת-געגועים מתגלגלת ומוצאת ביטויה אפילו בנעימת קולו של אדם: "מ"שהו בנעימת קולו של הספרן נעם לאזני תמיד, אותו גוון-צליל עם

חיתוך הדיבור המשותף לו ולרוקח ולאבא ולאמא ולכל בני דורם ילידי ירושלים שהחלו מדברים עברית מנעוריהם אשר חלו עוד בימי שלוט התורכים בארץ. נעימות זו מרפדת היתה את דבריו גם כאשר מצד תוכנם נתחספסו ועשויים היו לשרוט אילמלא רפידתם זו, אך הפעם לא היה באפשרותו של כל ריפוד שהוא לרכך את הלם מכתם — הלם הכאב...".

אם תרצו, זהו גם ספר של זכ"רונות מיוחדים בעיצובם הספרותי: זכרון-ילדות רודף וזכרון-ילדות, שכבה אחת של זכרונות עולה על השניה ימכסה אותה או נכנסת לתחומה; זכרון אחד מחוויר לעומת אחר עד שהמספר מחליט לחזור אליו ולהוסיף ולספר באחת הפרשות שהוא מעלה. הכוונה היא להציג את הדברים מבעד לפריסמת ראייתו של הילד המסתכל המתרשם, אך המבוגר-המספר משתלט לרוב על "ראייתו" של הילד, חורג הרבה מעבר למסגרתה. ובכל מקרה כמעט יש משהו חלומי קסום; חוט של תעלומה ומסתורין משוך על המסופר; ונראה שגם ההגיגים יגם סיפור-העלילה, תרים כל העת אחר גילגוליו של "רגע-חורג-מן-הזמן ומופלא בחייו" מזה ואחר "היכל הכלים השבורים" של האתמול של הילדות אשר איננה עוד.

החריפות מציינת את ההסתכלות החיצונית כהסתכלות הפנימית של דוד שחר, יש בהן מן היסוד "הקייצוני", הבלתי-מתפשר. כך נוצרת מין מזיגה של צבעוניות חיצונית של טיפוסים ומעשים והסתגרות פנימית-פסיכולוגית, החותרת אל התגלויות שמעבר לנראה לעין. ה"דוד קלמן מ"מגיד העתידות" —

ולא רק הוא — רוצה להגיע ל"שורש הדברים"; החתירה אל "שורש הדברים" נמשכת ביותר אינ"טנסיביות, אם כי לא תמיד בייתר הצלחה, ב"היכל הכלים השבורים". בהקשר זה אפשר להבין גם את רגישותו של שחר לבעיית הדת והאלוהים והכמיהה לאמונה, בעייה המוסיפה להטרידו בלי הרף. גם כאן הוא נדרש לשאלה זו או אחרת משאלות הנצרות ומביע את דעתו על "שוע מנצרת":

"באהבתו וברחמיו ובשנאתו את כל המוסדות והשררות למיניהם, וביחוד את המוסדות הדתיים על פקידיהם הממיתים את רוח-הקודש תוך כדי שמירה על צורתו החיצונית של דבר אדוני, נראה היה לי כמקיים וממשיך את המסורת העתיקה של כל נביאי האמת שלנו. מאחר שאינני מכיר את הכנסיות הנוצריות למיניהן ואת כתבי אבותיהן וקדושיהן. לא נסתבר לי במה מוצאות הן את הקשר שביניהן ל"בין ישוע הנביא. ומה גם שכל שלטון, וביחוד שלטון דתי ממוסד עלי אדמות, נראה לי כנוגד בעצם קיומו את אישיותו ומהות חייו ו"מותו של ישוע...".

כל גיבורי דוד שחר הם תמהונים — כל אחד ומטענו הפנימי הבלתי-רגיל, והוא מתבלט בזרותו על רקע הסביבה. גבריאל לוריא הינו, כאחיו הרוחניים האחרים המהלכים בשבילי-עולמו המפותלים של המסופר, מעין בטלן שאינו יכול ואינו רוצה ליטול חלק בחיי משפחה ו"חיי שיגרה ככל האדם. הוא שרוי עם עצמו, עם הזיותיו ו"שגעונו" תיו" הבלעדיים. יש שכמה מגיבורי ספריו השונים של שחר מת-

חברים זה אל זה. מצטרפים לכדי דמות אחת, ויש שהם מתפצלים שוב והולכים איש איש לדרכו. מלאכה זו של צירוף והפרדה, של מיצוי המשותף והבלטת המפריד חביבה על המחבר. ושוב עניין החירות: בסיפור אחד חוזרת דמות ובסיפור אחר חוזרת פרשה מסוימת, וכאמור, לפעמים מתחלפת דמות בדמות ומעשה במעשה. אך החזרה היא תמיד מודגשת והיא מעידה על קשר מכוון. החזרות על דמויות, תיאורים, מצבים, רעיונות, דימויים, משמשות תמיד את הקשר בין הדברים, את ה"דבק" — אף אם לא אחת זהו דבק רופף למדי. זאת ועוד: גם כאשר הזמן משתנה ב"סיפורי השונים של שחר — כמעט ודבר אינו משתנה בסיטואציות ה"נפשיות שבהן מצויים גיבוריו. נראה שגם סביבתם אינה משתנה במהותה על אף מרוצת הזמן וחילופי התקופות; מיטשטש לחלוטין הגבול בין מוקדם ומאוחר.

ערכו של "היכל הכלים השבורים" אינו בשלמותו, ובוודאי שאין הוא מצטיין כחטיבה סיפורית מגובשת: קטעי הזכרונות, רסיסי הדברים, שברי הדמויות מרובים על השלם והמוגמר. כוחו של הספר בפרקים נפרדים בעלי איכות מבחינת הניסוח, היכולת לעורר סקרנות אינ"טלקטואלית והראייה האינדיבידואלית. הדמות הראשית של גבריאל לוריא אינה מעוצבת עד תום, יש בה הרבה רמזים וסמלים ומשמעויות, שלא פותחו. אשר נזרקו רק בחללו של סיפור והם מהווים את גרעין ההבטחה לדמות מעניינת ו"עשירה. הבטחה זו לא באה עדיין לכלל מימוש — ונקווה שהדבר ימצא תיקונו בחלקי היצירה הבאים.